

Miła KWAPISZEWSKA-ANTAS
Akademia Pomorska w Słupsku

EDUKACJA EKOLOGICZNA WOBEC WYZWAŃ XXI WIEKU

Wiek XXI można określić jako proekologiczny. Zarówno na Świecie jak i w Polsce promowane jest życie ekologiczne tzn. oszczędne zużywanie prądu, wody, recykling produktów, zmniejszenie środków chemicznych w produkcji rolnej itp. Większość szczytów wielkich mocarstw poświęcona jest tematyce ochrony środowiska.

Rozwój współczesnej cywilizacji i techniki spowodował wiele zagrożeń, a kryzys ekologiczny jest jednym z największych i najbardziej aktualnych niebezpieczeństw. Wiele państw uświadomiło sobie jak ważną rolę odgrywa edukacja. U podstaw problemów środowiskowych leżą nie tylko czynniki gospodarcze, ale również społeczne i kulturowe. Dlatego tak ważna w dzisiejszych czasach jest edukacja ekologiczna i związana z nią świadomość Społeczeństw na temat otaczającej nas przyrody. Problematyka ekologiczna powinna się stać nieodzownym elementem świadomości ludzkiej w wymiarze zarówno ogólnospołecznym, jak i jednostkowym. Powinno się oddziaływać głównie na wartości, postawy, zachowania jednostek i grup społecznych w stosunku do środowiska.¹

Od najdawniejszych czasów stosunek człowieka do przyrody był odbiciem stopnia świadomości społecznej oraz kształtujących się stosunków społeczno – ekonomicznych.

Człowiek ciągle musi dokonywać wyboru wartości, również w stosunku do przyrody, widzianej jako wartość samą w sobie, poprzez wewnętrzną wartość wszystkiego co żyje.² Dlatego możemy mówić o światopoglądzie ekologicznym, który rozumiemy jako całościowe spojrzenie na świat i człowieka, a w którym zasadą integrującą jest szeroko rozumiana ekologia jako nauka oraz ekologia jako sposób działania i myślenia. Inaczej mówiąc światopogląd ekologiczny to zespół racjonalnie uzasadnionych przekonań o świecie, które warunkują nastawiony na ochronę środowiska przyrodniczego stosunek poszczególnych ludzi i zbiorowości.³

Człowiek przekształcał przyrodę by zapewnić sobie byt. Zaspakajał swoje podstawowe potrzeby nie naruszając równowagi biologicznej, a do przyrody podchodził wręcz nabożnie, przypisując siłą natury boską moc. Stopniowo wzrastająca znajomość sił rządzących naturą spowodowała, że ów człowiek wobec przyrody czuł się bardziej śmiały. Podejmował próby opanowania i podporządkowania przyrody do swoich potrzeb. Domagał się zrelacjonowania, wykrycia i wytłumaczenia istniejących zjawisk i ich uwarunkowań. Doprowadziło to do rozwoju kultury i nauki. Wraz z upływem czasu potrzeby człowieka stawały się coraz większe, a ingerencja w otaczającą przyrodę coraz silniejsza. Podboje geograficzne, przemysłowe oraz zmiany polityczne doprowadziły do tego, że człowiek coraz bardziej ujarzmił przyrodę i w większym stopniu wykorzystywał zasoby Ziemi.⁴

¹ por. G. Dobrzański, B. Dobrzańska, D. Kielczewski: *Ochrona środowiska przyrodniczego*. Białystok 1997, s. 351-352

² A. Kalinowska: *Ekologia – wybór przyszłości*. Warszawa 1992, s. 67

³ J. Banaszak, H. Wiśniewski: *Podstawy ekologii*, Toruń 2006, s. 19

⁴ E. Pyłka-Gutowska: *Ekologia z ochroną środowiska*. Warszawa 2000, s. 89 -91

Rewolucja przemysłowa, która rozpoczęła się w XVIII wieku spowodowała mechaniczne traktowanie świata przez człowieka, który uważał się za pana i władcę otaczającego świata. Myślenie technokratyczne, które na pierwszy plan wysuwało wzrost produkcji nie brało pod uwagę naturalnych uwarunkowań przyrodniczych naszego kraju oraz świata. Funkcjonowało przekonanie, że technika i przemysł oznaczają postęp i polepszenie warunków życia, a co za tym idzie nie mogą szkodzić. Dążenie do postępu i rozwoju dokonywało się kosztem przyrody i stało się główną przyczyną degradacji środowiska przyrodniczego w skali globalnej.⁵

Człowiek przez swoje działanie stworzył poważne i bezpośrednie zagrożenie dla biosfery całej planety a następnie dla siebie samego.⁶ Chwilowe korzyści osiągnięte, przy pomocy techniki spowodowały, że człowiek przez dłuższy czas nie zwracał uwagi na uboczne skutki swoich działań. Globalne zniszczenie całych obszarów zdrowego krajobrazu przez kwaśne deszcze, obciążenie wody pitnej szkodliwymi substancjami, zanieczyszczenie mórz, redukcja wielu gatunków roślin i zwierząt i inne liczne szkody wyrządzone środowisku naturalnemu, doprowadziły w ostatnich latach do uświadomienia sobie, że poprawy ludzkich warunków życia nie można osiągnąć wbrew naturze, lecz tylko w zgodzie z nią.⁷ Dlatego człowiek coraz częściej zwraca uwagę by rozwój cywilizacji i kultury był oparty na harmonijnym życiu z przyrodą. Era przemysłowa zaczęła być stopniowo zastępowana erą ekologiczną. Człowiek zaczął bardziej humanitarnie traktować Ziemię.⁸ Uświadomił sobie, że istnieje subtelna równowaga fizycznych i biologicznych zjawisk na Ziemi i dookoła niej, równowaga, która nie może być bezmyślnie naruszona, podczas gdy ludzkość pędzi po drodze technicznego rozwoju.⁹ Człowiek zdał sobie sprawę z faktu, że Ziemia umożliwi zachowanie życia tylko wtedy, gdy on będzie lepiej troszczył się o jej zasoby - gdy uda mu się je ochronić i odtworzyć.¹⁰

Zaczęto więc poszukiwać różnych sposobów powstrzymania niekorzystnych procesów i naprawy tego, co zostało skażone i zdewastowane. By osiągnąć pożądane efekty konieczne było podjęcie działań wielotorowych i globalnych.

Zatem jednym z najważniejszych problemów współczesnego świata jest ochrona naturalnego środowiska. Człowiek, żyjący początkowo w symbiozie z przyrodą, wraz z rozwojem nauki i techniki zaczął ją przekształcać. Postępująca degradacja przyrody spowodowała, iż w drugiej połowie dwudziestego wieku podjęte zostały kompleksowe działania mające na celu ochronę środowiska. Tym samym przyczyniono się w sposób pośredni do ochrony samego człowieka.

Dlatego również światopogląd ekologiczny człowieka będzie właściwie ukształtowany tylko wtedy, gdy stan jego świadomości ekologicznej będzie na wysokim poziomie. Do osiągnięcia takiego efektu może doprowadzić właściwa edukacja ekologiczna.

Określenie „edukacja”, pochodzi z łacińskiego słowa „educare”, i dosłownie oznacza czynność wprowadzania, przysposobienia, budowanie. Można powiedzieć, że edukacja to wprowadzanie człowieka ze stanu gorszego do wyższego

⁵ S. Kozłowski: *Ekorozwój...*, op. cit., s. 35-36, 38

⁶ B. Gallavotti: *Ekologia*. Warszawa 2001, s. 90

⁷ M. Hafner: *Ochrona środowiska*. Kraków 1993, s. 302

⁸ E. Pyłka-Gutowska: *Ekologia...*, op. cit., s. 93

⁹ L. Kożuchowski: *Edukacja i świadomość ekologiczna*. W: W. Tyburski (red.): *Człowiek i środowisko. Dyscypliny humanistyczne i ekologia*. Toruń 1995, s. 139

¹⁰ M. Hafner: *Ochrona...*, op. cit., s. 303

i lepszego. Jednym z celów edukacji jest kształtowanie świadomości człowieka.¹¹ Jeśli zatem celem kształtowania świadomości człowieka jest świadomość ekologiczna, to wówczas możemy mówić o edukacji ekologicznej.¹² Edukacja ekologiczna to wychowanie i kształcenie człowieka w duchu poszanowania środowiska przyrodniczego w myśl często przytaczanego hasła „myśleć globalnie - działać lokalnie.”¹³ Można stwierdzić, że edukacja ekologiczna kształtuje relacje pomiędzy człowiekiem, społeczeństwem i przyrodą. Pozwala dostrzec zależność człowieka od środowiska naturalnego oraz uczy odpowiedzialności za dokonywane w nim zmiany. Konieczne jest by traktować ją jako nieodłączny element procesu edukacyjnego, polityki informacyjnej, strategii gospodarczej oraz ochrony zdrowia ludzkości.¹⁴

Potrzebę powszechnej edukacji ekologicznej dostrzeżono jako problem międzynarodowy już od roku 1969, kiedy to Sekretarz Generalny ONZ – U Thant opublikował zatytułowany raport o stanie środowiska. Raport pt. „Problemy ludzkiego środowiska” przyczynił się do podjęcia przez wiele organizacji międzynarodowych mających uznanie naukowe i polityczne działań na rzecz rozwoju edukacji ekologicznej.

Edukacja ekologiczna obejmuje między innymi: wprowadzenie do programów szkół wszystkich szczebli tematyki z zakresu ochrony i kształtowania środowiska, umożliwiającej łączenie wiedzy przyrodniczej z postawą humanistyczną, tworzenie krajowych i międzynarodowych systemów kształcenia specjalistów i kwalifikowanych pracowników dla różnych działów ochrony środowiska, doksztalcanie inżynierów i techników różnych specjalności oraz menedżerów gospodarki; wszelkie formy działalności skierowanej do społeczeństwa, które mają na celu wpływanie na poziom świadomości ekologicznej, propagowanie konkretnych zachowań korzystnych dla środowiska naturalnego, upowszechnianie wiedzy o przyrodzie. Działania te prowadzone są między innymi przez szkoły, przez specjalistyczne placówki edukacyjne zarówno publiczne, jak i niepubliczne, a także przez liczne organizacje ekologiczne.¹⁵

Edukację ekologiczną trzeba rozpocząć już w okresie przedszkolnym. Jest to czas w życiu dziecka, w którym kształtują się trwałe przekonania, postawy i nawyki. Bardzo łatwo więc wyrobić w dziecku umiejętność obserwacji środowiska naturalnego, wrażliwości na jego piękno i ewentualne zniszczenia oraz nauczyć szacunku wobec wszystkiego co żyje. Jest to doskonały moment na kształcenie nawyków proekologicznych w codziennym życiu. Dziecko poprzez takie czynności jak: oszczędzanie wody, światła, papieru, rezygnacje z opakowań jednorazowych, segregacja odpadów uczy się odpowiedzialności za własne postępowanie.¹⁶ Umiejętność właściwego współżycia ludzi z przyrodą należy „zaszczepiać” dzieciom od najmłodszych lat. Aby jednak były one przekonane o konieczności ochrony przyrody, szanowały i doceniały ją muszą ją poznawać. Nie można jednak poprzestawać na podawaniu czystej wiedzy. Sama naukowa nazwa jest tylko suchym słowem.

¹¹ E. Goła: *Uwarunkowania wychowawcze dojrzałej osobowości*. Lublin 1992, s. 20

¹² K. Górka, B. Poskrobko, W. Radecki: *Ochrona środowiska. Problemy społeczne, ekonomiczne i prawne*. Warszawa 1995, s. 39

¹³ A. Mierzwiński: *100 słów o ekologii i ochronie środowiska*. Warszawa 1991, s. 26

¹⁴ K. Waloszczyk: *Kryzys ekologiczny w świetle ekofilozofii*. Łódź 1996, s. 42

¹⁵ K. Małachowski (red.), *Gospodarka a środowisko i ekologia*. Warszawa 2007, s. 39

¹⁶ *Narodowa Strategia Edukacji Ekologicznej: Przez edukację do zrównoważonego rozwoju*, op. cit., s. 13-14 godz. 15:10

W pracy z dziećmi nie należy skupiać się na nazywaniu, identyfikacji gatunków. Nie dlatego, że nazwy nie są ważne. Ale są ważniejsze problemy w edukacji środowiskowej. Niech dzieci bawią się i cieszą. Wtedy zaczną wczuwać się w przyrodę, wykształcać z nią emocjonalne związki.¹⁷ Edukacja małych dzieci w zakresie ochrony środowiska powinna stanowić składową część działalności dydaktyczno-wychowawczej zarówno nauczyciela jak i rodziców, a przy tym powinna inspirować do aktywnej samoedukacji.¹⁸

Podobne potrzeby istnieją na etapie kształcenia zintegrowanego realizowane są w ramach edukacji społeczno – przyrodniczej. Edukacja szkolna na wyższych poziomach powinna położyć szczególny nacisk na kształtowanie w dzieciach i młodzieży przekonania o ich związku i współzależności z przyrodą. Powinna zwracać uwagę na ład przestrzenny i służyć wykształceniu aktywności i odpowiedzialności za los Ziemi.¹⁹

Podjęcie działań na rzecz edukacji ekologicznej dzieci i młodzieży wiąże się z zapewnieniem fachowej odpowiednio wykształconej kadry pedagogicznej. Uczelnie wyższe powinny popularyzować ekologię, kształcić specjalistów, organizować ogólnodostępne studia podyplomowe dla nauczycieli, pedagogów, dziennikarzy a także polityków.²⁰ W trosce o obecną i przyszłą młodzież ponadgimnazjalną edukacja środowiskowa winna zostać uwzględniona w programach kształcenia wszystkich kierunków studiów, bowiem uczelnie wyższe kształcą:

- przyszłych decydentów różnego szczebla, mogących wpływać w sposób istotny na jakość środowiska przyrodniczego i poziom przyszłego życia;
- nauczycieli, którzy tworzą i wdrażają edukację w szkołach, pomagają w rozwijaniu zdolności dzieci i młodzieży, wpajają zainteresowania do wiedzy;
- techników wywierający znaczny wpływ na zasoby przyrody, na zachowanie potencjału produkcyjnego ekosystemów naturalnych i antropogenicznych;
- inżynierów rolników, którzy powinni zostać przygotowani do kształtowania obszarów wiejskich zgodnie z uwarunkowaniami przyrodniczymi;
- planistów przestrzennych, którzy w planowaniu zagospodarowania przestrzeni uwzględniłyby zasady ekorozwoju;
- ekonomistów, którzy w codziennej praktyce zawodowej powinni uwzględniać zagrożenia środowiska, w którym przebywa człowiek.²¹

Dbałość o ekologiczną jakość życia to nie tylko sprawa organizacji państwowych i polityków. Instrumentami, które mogą przynieść poprawę stanu środowiska naturalnego oraz przyczyniają się do podnoszenia świadomości ekologicznej wśród społeczeństw są ruchy działające na rzecz ekologii. Ruchy Ekologiczne zwane też Zielonymi Ruchami.²² Są to zorganizowane grupy społeczne, które w podejmowanych działaniach wykraczają poza granice państw. Zajmują się działalnością proekologiczną nakierowaną na zapobieganie lub eliminowanie zagrożeń ekologicznych. Pełnią rolę łącznika między społeczeństwami różnych państw, mię-

¹⁷ M. Stuzińska, *Dzieci przedszkolne poznają przyrodę ożywioną*. Warszawa 1989, s. 14-15

¹⁸ Tamże, s. 14-15

¹⁹ A. Kalinowska, op. cit., s. 275

²⁰ *Narodowa Strategia Edukacji Ekologicznej. Przez edukację do zrównoważonego rozwoju*, op. cit., s. 15, godz. 15:15

²¹ K. Dubel, *Ochrona i kształtowanie środowiska*. Krosno 2001, s. 181

²² A. Kalinowska, op. cit., s. 281

dzy społeczeństwami i państwami oraz między społeczeństwami a organizacjami międzynarodowymi występując w roli proekologicznych grup nacisku. Łączą to, co lokalne z tym co globalne – wnosząc lokalne doświadczenia do międzynarodowych procesów decyzyjnych i działań na płaszczyźnie ekologicznej, realizując konkretne projekty lub kampanie.²³

Najtrudniejszą sprawą w edukacji ekologicznej jest dotarcie do osób dorosłych. Szczególną rolę w tej dziedzinie mogą odegrać media, ruchy ekologiczne oraz struktury samorządowe. Najlepszym sposobem podniesienia świadomości ekologicznej osób dorosłych jest zaangażowanie ich w procesy decyzyjne dotyczące spraw środowiska.²⁴ Mówiąc o edukacji ekologicznej nie sposób pominąć domu rodzinnego, to w nim powinny być kształtowane postawy proekologiczne. Rodzina, rówieśnicy, organizacje ekologiczne powinny harmonijnie uzupełniać i wzbogacać cały proces edukacji.²⁵

Efektem edukacji ekologicznej powinno być ukształtowanie świadomości, która obejmuje wiedzę, poglądy, opinie i przekonania dotyczące środowiska i relacji do niego. Świadomość ekologiczna musi opierać się na intelektualnych, moralnych i emocjonalnych przesłankach które stanowią podstawę ochrony środowiska i umiejętności przewidywania skutków działań podejmowanych przez człowieka.²⁶ Kształtowanie świadomości ekologicznej poprzez edukację nie jest procesem łatwym. Przeciętny stan świadomości ekologicznej wielu krajów Unii jest wysoki ale żaden z krajów członkowskich nie jest ideałem w tej dziedzinie. Na uwagę zasługuje przygnębiający fakt, że poziom świadomości ekologicznej jest najwyższy w tych krajach, gdzie już nie ma co chronić (Dania, Holandia). Natomiast w krajach, które posiadają najmniej zdegradowaną rodzimą przyrodę ciąży groźba katastrofy ekologicznej.²⁷ Polacy znają wartość środowiska przyrodniczego, potrafią je cenić ale w praktyce bardzo często ważniejsze dla nich są inne wartości cywilizacyjne.²⁸

Ekologia, która do niedawna była dziedziną teoretyczną, w XXI wieku staje się nauką stosowaną i coraz silniej złączoną z ludzkim życiem, ukazuje jak powinien postępować człowiek by żyć w harmonii ze środowiskiem.

Poszerzanie świadomości ekologicznej u uczniów szkół ponadgimnazjalnych odbywa się najczęściej na lekcjach z biologii, geografii, chemii, bywa, że na lekcjach wychowawczych oraz w trakcie przedmiotu historia w ramach tzw. ścieżki regionalnej.

Edukacja ekologiczna zwana jest również edukacją środowiskową. Kształtuje ona pełny obraz relacji między człowiekiem, społeczeństwem i przyrodą, ukazuje zależności człowieka od środowiska, uczy odpowiedzialności za zmiany dokonywane w środowisku przyrodniczym. Międzynarodowa strategia edukacji ekologicznej zakłada, że edukacja środowiskowa jest procesem otwartym w czasie, którego społeczeństwo przyswaja sobie wiedzę, opanowuje umiejętności, nabywa doświadczenia, kształtuje wolę działania w celu rozwiązywania problemów środowiskowych. W edukacji ekologicznej konieczne jest rozumienie współzależności mię-

²³ M. Pietraś, J. Olchowski: *Ekologiczna ścieżka globalizacji*. W: M. Pietraś (red.): *Oblicza procesów globalizacji*. Lublin 2002, s. 147-149

²⁴ *Narodowa Strategia Edukacji Ekologicznej. Przez edukację do zrównoważonego rozwoju*, op. cit., s. 16, godz. 15.20

²⁵ A. Kalinowska, op. cit., s. 277

²⁶ L. Koźuchowski, op. cit., s. 152

²⁷ T. Pater: *Świadomość ekologiczna społeczeństwa*, www.biolog.pl (pobrano: 12.09.2008, godz. 15:05)

²⁸ D. Kielczewski: *Ekologia społeczna*. Białystok 1999, s. 145

dzy ekologią i ekonomią, poznanie skutków degradacji środowiska, reprezentowanie stylu życia i zachowania człowieka nie szkodzącego środowisku. Edukacja ta pobudza świadomość ekologiczną, kształtuje postawy proekologiczne, wpływa na formowanie postępowania zgodnego z poszanowaniem środowiska naturalnego.²⁹

Istnieje kilka nurtów edukacji ekologicznej:

- nurt konserwatywny, opierający się o nauki o Ziemi, opowiada się za przekazywaniem rzetelnej wiedzy o przyrodzie bez zagłębiania się w aspekty społeczne i gospodarcze;
- nurt radykalny podkreśla rolę bezpośredniego kontaktu człowieka z przyrodą kosztem gruntownej wiedzy o środowisku;
- nurt umiarkowany, wiąże wiedzę z wychowaniem i działaniem w myśli filozofii ekorozwoju. Wg tej koncepcji edukacja ekologiczna powinna dostarczać rzetelną wiedzę o środowisku, przemawiać do naszej wyobraźni, rozbudzać w nas z jednej strony sumienie ekologiczne, z drugiej zaś wrażliwość na piękno i bogactwo natury, a także kształtować umiejętność i chęć działania na rzecz ochrony środowiska.³⁰

Wielu autorów w swych publikacjach podaje różnorodne cele edukacji ekologicznej. Zwykle pokrywają się one z zaleceniami deklaracji opracowanej w Rio de Janeiro w 1992 roku z tzw. Szczytu Ziemi.

Do głównych celów edukacji ekologicznej należą:

- nauczanie podstaw zrównoważonego gospodarowania środowiskiem naturalnym;
- unowocześnienie i wprowadzenie z życie technik i technologii ochrony środowiska;
- działanie na rzecz oszczędnego korzystania z dóbr środowiska przyrodniczego;
- kształtowanie nawyków kultury ekologicznej i kreowanie moralnych postaw;
- wdrażanie umiejętności holistycznego myślenia, polegającego na rozumieniu potrzeb człowieka i przyrody;
- rozwijanie idei ekologicznych ruchów międzynarodowych.³¹

Tak szeroko zakrojone cele edukacji ekologicznej można osiągnąć w drodze:

- edukacji formalnej, obejmującej dzieci od wieku przedszkolnego oraz młodzieży po studentów szkół wyższych, a także nauczycieli i specjalistów z ochroną środowiska;
- edukacji nieformalnej obejmującej młodzież i dorosłych, prowadzonej przez środki masowego przekazu oraz za pomocą różnych form tzw. samoedukacji indywidualnej i grupowej.³²

Reforma systemu szkolnego w Polsce zapoczątkowana w 1999 roku obejmuje nie tylko zmiany ustroju szkolnego, ale co jest najistotniejsze, to zmiany programów nauczania na różnych etapach edukacji.

Wyróżnia się 5 etapów kształcenia:

I etap – edukacja wczesnoszkolna (klasy I – III)

II etap – edukacja propedeutyczna – nauczanie blokowa (klasy IV – VI)

²⁹ W. Sobczyk, *Edukacja ekologiczna i prozdrowotna*, Kraków 2001, s. 9 - 10

³⁰ D. Kiełczewski, *Ekologia społeczna*, Białystok 1999, s. 146

³¹ W. Sobczyk, op. cit., s. 11

³² K. Górka, B. Poskrobko, W. Radecki, op. cit. s. 42

III etap – edukacja przedmiotowa – podstawowa (klasy I – III gimnazjum)

IV etap edukacja przedmiotowa – zaawansowana (klasy I – III szkoły ponadpodstawowej, licem, technikum, szkoły zawodowej).³³

Od szeregu lat trwa dyskusja o celach i treściach oraz formach kształcenia środowiskowego. Ważny dylemat „razem czy osobno”, a więc czy edukacja środowiskowa powinna być oddzielnym przedmiotem, czy też powinna być nauczana między przedmiotowo, rozstrzygnęła reforma poprzez wprowadzenie edukacyjnej ścieżki ekologicznej. Można ją realizować w następujących modelach:

- monodyscyplinarny (przedmiotowy) – podstawa programowa realizowana jest w ramach jednego oddzielnego przedmiotu nauczanego przez jednego nauczyciela;
- multidyscyplinarny (wielopredmiotowy) – ścieżka realizowana jest w różnych przedmiotach; treści ścieżki włączone są do programów różnych przedmiotów;
- interdyscyplinarny (międzyprzedmiotowy) – ścieżka realizowana jest w różnych przedmiotach i w zajęciach pozalekcyjnych, np. projekty, sejmiki, zielone szkoły.³⁴

Podstawa edukacyjnej ścieżki ekologicznej przewiduje dla szkoły dwa bardzo istotne zadania:

- 1) Umożliwienie prowadzenia aktywności badawczej w terenie.
- 2) Tworzenie warunków pozwalających integrować różne dziedziny wiedzy w celu zrozumienia idei zrównoważonego rozwoju.

Podstawa programowa ekologicznej ścieżki zawiera bardzo ważne – zgodne z międzynarodowymi rekomendacjami – treści społeczno – wychowawcze. Powinny one wpływać na kształtowanie postaw oraz branie odpowiedzialności za obecny i przyszły stan środowiska, a także gotowość do działań na rzecz a także zrównoważonego rozwoju. Osiągnięciami zaproponowanymi w podstawie programowej są:

- 3) Dostrzeganie zagrożeń dla współczesnej cywilizacji wynikających z nieracjonalnego korzystania z zasobów środowiska i z nierównomiernego poziomu życia w różnych regionach świata.
- 4) Ocenianie działalności ekologicznych organizacji pozarządowych, ich celów i form działania oraz zgodności z polityką ekologiczną państwa.
- 5) Podejmowanie racjonalnych działań służących poprawie stanu środowiska w skali lokalnej, regionalnej, krajowej i globalnej.³⁵

W celu uatrakcyjnienia sposobów przekazywania wiedzy ekologicznej wprowadza się szereg metod edukacyjnych, należą do nich:

- 6) Zajęcia terenowe, w czasie których zapewniony jest bezpośredni kontakt z przyrodą; celem organizowania tego typu zajęć jest uzupełnienie zagadnień teoretycznych omawianych na zajęciach w szkole, ukształtowanie u uczniów umiejętności współżycia z przyrodą, przestrzegania zasad ochrony środowiska naturalnego.

³³ D. Cichy: *Szkoła wobec wyzwań edukacji biologicznej i środowiskowej w XXI wieku*. Warszawa 2003, s. 32

³⁴ Ibidem, s. 33

³⁵ Ibidem, s. 35

- 7) Zajęcia praktyczne, np. akcja Sprzątania świata, porządkowanie terenu wokół szkoły czy innych obiektów, opieka nad zwierzętami, pielęgnacja ogródków działkowych.
- 8) Badania i proste eksperymenty naukowe, polegające na wykorzystaniu nabytej wiedzy w terenie, np. wyszukiwanie bioindykatorów i określanie na ich podstawie skażenia środowiska.
- 9) Kontakt ze sztuką ekologiczną i własna twórczość artystyczna: poezja i proza o tematyce ekologicznej, malarstwo, sztuka naturalna, kompozycje kwiatowe, sztuka teatralna, fotografika, grafika, filmowanie przyrody.
- 10) Gry dydaktyczne (rozwiązywanie problemów lokalnych i globalnych w inscenizowanych sytuacjach, „procesy sądowe” dla instytucji niszczących lub zaśmiecających środowisko, spotkanie przedstawicieli instytucji proekologicznych konferencja na temat ochrony Ziemi.³⁶

Od roku 1990 rozwija się społeczny nauczycielski ruch ekologiczny, który charakteryzuje się aktywnością nauczycieli na rzecz kształcenia dla ochrony środowiska. Jedną z takich inicjatyw jest: tworzenie systemów kształcenia ekologicznego. Związane z tym jest powstawanie klas i szkół o profilu ekologicznym. Szkoły ekologiczne opierają swoją działalność na ekologii i wprowadzaniu autorskiego mikro-systemu ekologiczno – wychowawczego. Polega on na skoordynowaniu działań zespołu nauczycielskiego, młodzieży, rodziców, samorządu terytorialnego i organizacji zmierzających do realizacji celów szkoły ekologicznej. Celem takiej szkoły jest tworzenie nowych wartości i zmiana stylu życia, ukierunkowująca młodzież na dostrzeganie problemów środowiska i na umiejętne, harmonijne współzycie z przyrodą. Kierunki edukacji ekologicznej wyznacza w Polsce przyjęta w 1997 r. Narodowa Strategia Edukacji Ekologicznej „Przez edukację do zrównoważonego rozwoju”. Wskazuje ona na konieczność włączania treści dotyczących ochrony środowiska do programów edukacji formalnej, a także wspieranie edukacji nieformalnej. Podjęto również działania zmierzające do wdrożenia w krajowym systemie edukacji ekologicznej wytycznych „Strategii edukacji dla zrównoważonego rozwoju” przyjętej w 2005 r. przez kraje regionu EKG ONZ oraz ogłoszonego przez UNESCO Programu „Dekada Edukacji na temat Zrównoważonego Rozwoju 2005 – 2014”, którego celem jest propagowanie dorobku Szczytu Ziemi na Rzecz Zrównoważonego Rozwoju (Johannesburg 2002).

Przedstawione fakty świadczą o tym, iż wiele się wydarzyło w ciągu ostatnich kilkunastu lat w kwestiach dotyczących edukacji ekologicznej. Powstały instytucje rządowe i pozarządowe. Tworzą one programy, prowadzą szkolenia, organizują konferencje i wydają materiały informacyjne. Wszystko po to, aby zmodyfikować nasze przyzwyczajenia, abyśmy np.: zrezygnowali z pakowania zakupów w plastikowe torebki, czy nie wyrzucali śmieci do lasu.

Jak wynika z powyższego, niezbędnym elementem programu społecznego i gospodarczego, zmierzającym do realizacji nowej ery ekologicznej, powinna być właśnie edukacja ekologiczna. Jest to jeden z warunków realizacji polityki ekologicznej państwa.

W XXI wieku edukacja ekologiczna kładzie mniejszy nacisk na przekazywanie słuchaczom wiedzy teoretycznej, większy zaś na umiejętności praktyczne, działanie, kształtowanie zainteresowań i odpowiedzialności za własne czyny. Najnowsza

³⁶ W. Sobczyk, op. cit., s. 38 - 40

koncepcja pracy dydaktyczno-wychowawczej zakłada realizację programów w ramach zintegrowanych przedmiotów. Szczególną rolę odgrywają tu umiejętności i kompetencje nauczyciela, a dopiero na drugim planie znajdują się przekazywane przez niego informacje merytoryczne. Jak więc widać, edukacja ekologiczna ma charakter holistyczny: poznawanie przyrody odbywa się poprzez poznanie własnej osobowości, uruchamianie wyobraźni i możliwości intelektualnych, pobudzanie do tworzenia. Ekologiczna oświata to sposób życia, szacunek dla przyrody, osobiste zaangażowanie w sprawy środowiska. To także prowadzenie zdrowego stylu życia i przekazywanie tego modelu innym: rodzinie, uczniom, kolegom, znajomym.³⁷

Analiza dotychczasowego stanu rozwoju koncepcji edukacji ekologicznej i praktyki realizacyjnej prowadzi do oceny, iż najszerzej i najgłębiej proces ten objął szkoły podstawowe, w mniejszym stopniu szkoły średnie. W koncepcjach szkół ekologicznych rozwijają się dwa nurty. Jeden związany jest z projektowaniem i realizacją tzw. Przedmiotów ekologicznych o integralnym, międzydyscyplinarnym układzie treści nauczania, druga polega na przenikaniu tych treści do różnych przedmiotów nauczania, do działalności wychowawców klas. Oba te nurty mogą i powinny wzajemnie uzupełniać się.

Pozytywna i niekwestionowana rola edukacji ekologicznej wynika przede wszystkim, co wymaga podkreślenia, ze złożonego wpływu działalności ludzi na przyrodę. Polega ona w większości wypadków na niszczeniu lub zmianie struktury ekosystemów oraz na usuwaniu z nich części materii bogatej energetycznie, a wprowadzaniu do nich substancji szkodliwych.³⁸

To wszystko wpływa na złożoność samego procesu kształcenia ekologicznego. W jego toku trzeba korzystać z osiągnięć ekologii, która wskazuje drogi zabezpieczenia się przed ujemnymi skutkami eksploatacji przede wszystkim dóbr naturalnych i całej gospodarki, ekonomii, ekologii człowieka (czerpiącej z badań toksykologii, epidemiologii, nauki o środkach spożywczych, medycyny pracy) i ze skarbicy innych nauk, by osiągnąć swój cel w społeczeństwie – bezpieczeństwo ekologiczne.

Edukacja ekologiczna jest bardzo ważna dla życia każdego, szczególnie młodego człowieka. Jest też bardzo ważną wartością, jaką każdy człowiek powinien posiadać. Jednak procesów edukacji ekologicznej nie można ograniczać jedynie do dzieci i młodzieży. To jak aktualny i przyszły kształt przyrody wygląda i będzie wyglądać w tym stuleciu, zależy przede wszystkim od postaw i decyzji dorosłej części społeczeństwa.

³⁷ W. Sobczyk, op. cit., s. 9-10

³⁸ S. Śląkowski: *Wybrane problemy edukacji ekologicznej społeczeństwa*. W: „Kultura i Edukacja” 1995, nr 1, s. 114-115